

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 2, Article Number: 3C0070

SOCIAL SCIENCES

Received: November 2010

Accepted: February 2011

Series : 3C

ISSN : 1308-7444

© 2010 www.newwsa.com

Yasemin Özkan

Eda Purutçuoğlu

Ankara University

ymozkan@yahoo.com

Ankara-Turkey

ÇOCUK HAKLARI: HAKLARLA ÇELİŞEN ÇOCUK YOKSULLUĞU

ÖZET

Son 50 yıldır dünya üzerinde büyük bir refah artışı gerçekleşmesine rağmen yoksulluk çağımızın en önemli problemlerinden biri olmaya devam etmektedir. Teknolojik ve buna bağlı olarak yaşanan sosyal değişimlerle hem doğal çevre hem de insansal kaynaklardan daha fazla yararlanılmasına karşın yoksulluğun hala azalmaması, bu imkanlara ulaşmadaki yetersizlikler ile kaynakların adaletsiz bir biçimde dağılımından kaynaklanmaktadır. Yoksulluk tek başına bir risk durumu değildir; ancak beraberinde ailenin parçalanmasını ya da en azından koruyucu rolünü üstlenememesini, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarını, eğitim sorunlarını, potansiyel taciz durumlarına karşı çocukların korunamamasını, riskli davranışların sergilendiği ortamlarda daha fazla bulunmayı beraberinde getirmektedir. Bu bildiride çocuk yoksulluğu çocuk hakları açısından irdelenecek ve öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çocuk Yoksulluğu, Çocuk Hakları, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Sosyal Güvence

CHILD POVERTY: CHILDREN'S RIGHTS CONFLICTING POVERTY

ABSTRACT

Over the past 50 years, the realization of a great increase in prosperity although global poverty remains one of the most important problems in our modern world. By means of technological and social changes, both human and natural environment resources have been utilized more. Due to the deficiencies in the achievement of opportunities and the unjust distribution of resources, the poverty does not decrease. Poverty is not a risk status; but it causes many problems such as breakdown of family or at least does not take on protective role of family, physical and mental health problems, education problems, not protected children against potential abuse situations, be in places where more risky behaviors displayed. In this study child poverty will be explicated in terms of child rights and some recommendations will be given.

Keywords: Poverty, Child Poverty, Child Rights, Convention on the Rights of the Child, Social Security

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

"Yaşam, özgürlük ve kişisel güvenlik her insanın hakkıdır".

(İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3.Maddesi)

"Her insanın, yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, sakatlık; dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hallerde sosyal güvence hakkına sahiptir"

(İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. Maddesi'nin 1.Fıkrası)

Teknolojik ve buna bağlı olarak yaşanan sosyal değişimlerle hem doğal çevre hem de insansal kaynaklardan daha fazla yararlanılmasına karşın yoksulluğun hala azalmaması, bu imkanlara ulaşmadaki yetersizlikler ile kaynakların adaletsiz bir biçimde dağılımından kaynaklanmaktadır.

Genel olarak yoksulluk insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle yoksulluk, maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelirden yoksun olma halidir. Yoksulluğu iki türlü tanımlamak mümkündür. Bunlardan dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder. Böylece yoksulluğun göreceli ve mutlak tanımları ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2002: 2; Bölükbaşı, 2008: 25-28). Göreceli yoksulluk, harcamasına göre geliri belli bir düzeyin altında olan fiziksel varlıklarını sürdürebilmek için almaları gereken temel gıda ve hizmetlerden yoksun olan hanehalklarını kapsar. Mutlak yoksulluk ise, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan hanehalklarını içermektedir. (Canbay ve Selim, 2010: 628).

Türkiye'nin durumunu incelediğimizde ekonomik büyüme öngörülmesine rağmen yoksulluğun yoğun olarak yaşandığını söyleyebiliriz. Bunun çeşitli göstergeleri arasında en önemlisi asgari ücrettir. 2010 yılı itibariyle net asgari ücret 544,44 TL olarak belirlenmiştir (Anonim (a) 2010). Türkiye'nin en büyük İşçi Sendikaları Konfederasyonu, düzenli olarak, ülkemizdeki "açlık ve yoksulluk sınırı" nı belirleme çalışmaları sonucunda Eylül 2010 tarihi için dört kişilik bir ailenin açlık sınırını 846,63 TL, yoksulluk sınırını ise 2757,75 TL olarak saptamıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 2008 yılı yoksulluk çalışması sonucuna göre ülkemizde bireylerin %17.1'i gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu verilere dayanarak yoksulluğun temel nedenlerinden birinin gelir eksikliği olduğu görülmektedir. Dolayısıyla en az dört kişilik bir ailenin gıda harcamasını dahi karşılamayan asgari ücret, sosyal güvenceyle çalışan insanların yoksul olabildiklerini göstermektedir (Anonim (b) 2010, Öztürk, 2008: 43-45). Ülkemizde sosyal güvenlik reformları ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası'nın uygulamaları çok çeşitli tartışmalara neden olduğu gözlenmektedir. Bu noktada sosyal güvenlik yerine günümüzde kullanılan sosyal güvensizlik en fazla kadınları, çocukları, yaşlıları ve özürülleri sosyal dışlanma tehdidi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun hanelerde büyüyen çocuklar, sağlık ve eğitim gibi toplumsal kaynaklara ulaşmakta güçlük çekmekte, bu durum onların daha küçük yaşlarda birey olarak toplum ile

kurdukları ilişkileri zedelemektedir. Bu bağlamda, *çocuk yoksulluğunu anlamak ve çocuk odaklı sosyal politikalar geliştirmek* toplumsal bütünlüğü sağlama açısından da önceliklidir (Buğra ve diğerleri, 2005: 1).

2. ÇALIŞANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışmada yoksulluk sorunu çocuk açısından ele alınacaktır. Yoksulluk içinde büyüme, çocuk gelişiminde olumsuz sonuçlara neden olur. Çocuğun yaşı küçüldükçe yoksulluğun etkileri şiddetlenmektedir. Yoksulluğun başlıca etkileri yetersiz beslenme, zihinsel gelişim için gerekli öğrenme deneyimlerinin azlığı, yerleşim yerinin düzensiz olarak değişmesi, devam edilen okulların eğitim kalitesinin düşük olması, zararlı maddelere maruz kalma, aile içi şiddet, evsizlik, sokaktaki tehlikeler, hizmetlerden faydalanamama ve ergenler için işsizlik olarak sıralanmaktadır. Yoksulluk çocuğu sadece yaşadığı zaman içinde etkilemekle kalmaz, yetişkinlik yaşamını da etkiler. Yoksulluğun pek çok tanımı olmakla birlikte göreceli bir kavramdır. Toplumdaki yaşam standardının altında yaşama, toplum hayatından dışlanma yaratarak sıkıntı, derin mutsuzluk, kendini aşağılama, utanç ve suçluluk duymaya yol açtığı gibi bu durum yaşamdan geri çekilme davranışına, kendine veya başkalarına yönelik şiddete dönüşebilir. Çalışmada yoksulluk kavramı temel haklar olan yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim, korunma ve katılım hakları açısından irdelenecektir.

3. ÇOCUK YOKSULLUĞU (CHILD POVERTY)

Yoksulluk içinde çocuk bugün çocuk yoksulluğu adı altında bir kavram geliştirmiştir. Kavramsal olarak ele aldığımızda çocuk yoksulluğunun bir çocuğun fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimi üzerindeki tüm etkilerinin ölçülebileceği bir tanımı yoktur (UNICEF, 2006). Çocuk yoksulluğu tanımı, genel olarak yoksulluk kavramından bağımsız düşünülmemelidir. Ailenin yoksulluğuna dahil olan çocuk yoksulluğu toplumdaki bölüşüm mekanizmalarının düzenlenişi ve sosyal refah hizmetleriyle doğrudan bağlantılıdır.

Çocuk yoksulluğu kavramının ortaya çıkması ve yoksulluk sorununun çocukluk dönemi özelinde ele alınmasının, çocukluk anlayışındaki değişimden kaynaklandığı düşünülmektedir. Modern çocukluğun kavramsallaştırılması çocuğun yetişkinlerden giderek bağımsızlaşan, kendine özgü gereksinimleri olan, özel bir toplumsal kategori olarak değerlendirilmesiyle gerçekleşmiştir (Öztürk, 2008: 43-45). UNICEF, çocuk yoksulluğunun göstergesi olarak, bebek ve çocuk ölüm oranlarını, beş yaş altındaki düşük ağırlıklı veya kısa boylu çocuk oranını, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranını, yeterli temizlik ve sağlık bakımını, tam aşılı çocuk oranını ve ilköğretime başlayan çocuk oranını kabul etmektedir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların %40.0'ı (yaklaşık 500 milyon çocuk) günde 1 doların altında bir gelire sahiptir ve yoksulluk milyonlarca çocuğun ölümüne yol açtığı gibi daha fazla sayıda çocuğun okula gidememesine, hastalanmasına veya "çocuk işçi" olarak yaşamını sürdürmesine neden olmaktadır. Oysa, küresel gelirin %1'iyle (yaklaşık 80 milyar dolar/yıl) bu çocukların yoksulluktan kurtulmasını sağlamak mümkündür (Hatun ve diğerleri, 2003: 252).

3.1. Türkiye'de çocuk yoksulluğu (Child poverty in Turkey)

Türkiye'nin ekonomik koşullarının yetersizliği, bölüşümün adaletsiz oluşu, işsizliğin yüksek olması, kırdan kente göçün plansız ve kimi durumlarda zorunlu olarak yaşanması, zorla yapılan evlilikler aile parçalanmasına neden olmakta bu da korunmaya muhtaç çocuklar,

çalışan çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, suça yönelen çocuklar gibi sorunlara yol açmaktadır (Öztürk 2008: 43-45). Ayrıca aile planlaması yöntemlerinin uygulanmaması, istenmeyen ve bakılamayacak çocukların doğmasına neden olmakta, ailenin sorunlarını artırmakta, çocukların yeterli ilgi ve destekten mahrum olarak yetiştirilmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Yoksul ailelerde sıkça rastlanan durumlardan olan çok çocuklu olma, çocuklar üzerindeki denetimin uygun şekilde kurulamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk çok çocuklu olma-çok çok çocukluk yoksulluğu arttırma gibi bir kısır döngü devam etmektedir.

Son verilere göre yoksulluk kriterleri bakımından ülkemizdeki çocukların durumu Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yoksulluk kriterlerine göre ülkemizde çocukların durumu
(Table 1. Status of children in Turkey by poverty criteria)

Ölçütler	2003	2006
Bebek ölüm hızı (%)	23.1	17.5
Beş yaş altı çocuk ölüm hızı (%)	28.6	25.1
Toplam doğurganlık hızı (%)	2.3	2.2
Düşük ağırlıklı çocuk oranı	3.9	-
Sağlık Personeli Tarafından Yaptırılan Doğumların Oranı (%)	83.0	-
12-14 Yaş Grubundaki Çocukların İşgücüne Katılım Oranı (%)	3.8	-

Veriler Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri (TUİK,2007)'nden alınmıştır.

Türkiye'de en çok yoksulluk riski altında olan çocuklar şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ailenin geçiminin sadece bir kişi tarafından sağlandığı büyük ailelerde doğan çocuklar
- Eski tarım tekniklerinin ve büyük pazarlara sınırlı erişimin ailelerin geçim sağlayabilme olanaklarını tehdit ettiği kurak, dağlık, kırsal alanlarda büyüyen çocuklar
- Tek ebeveynli ailelerden gelen çocuklar
- Aileleri yakın zamanda kentsel alanlara göç etmiş olan çocuklar
- Kayıtdışı ve geçici işlerde çalışan ve bunun sonucunda da düzenli bir gelire sahip olmayan anne-babaların çocukları
- Örgün eğitim almamış ya da çok az eğitim almış, çoğu zaman vasıfsız olan ve ortalamanın altında para kazanan anne-babaların çocukları
- Anne-babaları yetersiz istihdam edilen ve yeterli para kazanamayan çocuklar
- Anne-babaları uzun süredir işsiz olan, engelli olan ya da engelli birine bakan çocuklar (UNICEF, 2006)

4. ÇOCUK HAKLARI VE YOKSULLUK (CHILD RIGHTS AND POVERTY)

Modern çocukluk anlayışı çocuklarla ilgili kurumsallaşmanın oluşması, yaygınlaşması ve yasal düzenlemelerin gelişmesini sağlamıştır. Birleşmiş Milletler örgütünün içinde çocuk refahını geliştirme amacıyla UNICEF'in kurulması, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ILO' nun (International Labour Office) çalıştırılan çocuklara ilişkin koruyucu yasal düzenlemeleri, suça itilen çocuklarla ilgili özel olarak düzenlenmiş yasalar, dünya çapında oldukça önemli gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır. 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile uluslararası hukukta korunma altına

alınan çocuk hakları, kanunen veya ahlâki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu; eğitim, sağlık, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel kavramdır ve insan hakları kavramının içinde ele alınması gereken bir konudur (Öztürk, 2008: 43-45; Anonim (c) 2010).

Ancak Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk gelişimi ihtiyaçlarına yönelik çok geniş bir alanı kapsamakla birlikte bu bildirgedeki maddeler uygulama açısından tartışılabilir. Örneğin; yeterli yaşam standardı terimi diğer pek çok anlaşmada olduğu gibi özellikle İnsan Hakları Bildirgesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde kullanılmıştır. Her ne kadar yoksulluğa ilişkin çeşitli tanımlamalar olsa da bu tanımlar yeterince açık değildir ve yeterli yaşam standardı terimi hem zengin hem de yoksul ülkelerde bütüncül bir analizle ele alınmıştır. Oysaki yoksulluğun özellikle ülkeler düzeyinde bir haritası çıkarılmalı ve bunun temel nedenlerinin neler olduğu vurgulanmalıdır (Redmond, 2008: 67-68).

Sözleşme çocukların ve gençlerin her yönden nitelikli ve bilinçli insanlar olarak yetiştirilmesine, toplumun ve insanlığın mutluluğunu ve geleceğini korumasına dönük bir yatırımdır ve sözleşmede yaşama, gelişme, korunma, bakım ve katılım hakları çerçevesinde çocukların yaşam standartları tanımlanmıştır (Anonim (d) 2010).

Yaşama hakları çocuğun yasama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır. *Gelişme hakları*, çocuğun kendisini en üst düzeyde geliştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinebilme, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi hakları içermektedir. *Korunma hakları*, çocuğun her tür ihmal, istismar, kötü muamele ve sömürüye karşı korunmasıdır. Suça itilen, silahlı çatışmaların içinde yer alan, mülteci olan, fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel sömürüye maruz kalan çocukların korunmasını kapsamaktadır. *Katılım hakları*, çocuğun aile ve toplum içinde etkin şekilde rol almasını ve söz sahibi olabilmesini öngören haklardır. Çocuğun kendi hayatını ilgilendiren konularda görüş bildirme, görüşleri doğrultusunda toplumsal örgütlenmelere katılma ve görüşlerini açıklama haklarını içerir (Öztürk, 2008: 44).

4.1. Yaşama hakkı (The Right to Life)

Yaşama hakkı, Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve 1982 Anayasası'nda güvence altına alınmıştır. Evrensel Bildirge'de kısaca "Herkes yaşama hakkına sahiptir" denilmektedir. Bildirgenin amacı hakları düzenlemek değil, hakları tüm dünyaya duyurmaktır. Bu nedenle hakları düzenlemek amacıyla bir çok bağlayıcı sözleşmeler yapılmıştır. Bunlardan biri olan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesinde yaşama hakkı geniş bir şekilde açıklanmıştır. Maddenin 1. fıkrasına göre, "Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından aafi olarak yoksun bırakılamaz"(Anonim (f) 2010).

Sözleşmenin 27. maddesi her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli hayat seviyesinde yaşama hakkı olduğunu belirterek, taraf devletlerin gereksinim olduğu durumlarda, anne- babaya ya da çocuğun bakımını üstlenen diğer

kişilere yardımcı olmak üzere beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek çalışmaları yapmasını öngörmektedir.

Yoksulluk çocukluk dönemini somut şekilde tehdit ederek, çocuğun yasama hakkını tehlikeye sokmaktadır. Yoksulluğun bebek ve çocuk ölümleri üzerindeki etkilerine bakıldığında yoksulluğun annede yol açtığı stresin yanında yetersiz beslenme, sağlık olanaklarından yararlanama, bebeğin bakım koşullarındaki yetersizlikler, gebelik döneminde sağlık kontrollerinin yapılmaması, düşük doğum ağırlığı, enfeksiyonların yaygınlığı, temiz içme suyu ve hijyen sorunu, kalabalık aile yaşamı ve sigara içimi, ev içi fiziksel ortamın olumsuz oluşu gibi etkenlere bağlı olduğu görülmektedir (Öztürk, 2008: 43-45).

4.2. Sağlık ve Beslenme Hakkı (The Right to Health and Nutrition)

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en belirgin etkisi beslenme yetersizliği ve açlıktır. Yoksulluk, eve giren kaliteli besinlerin yetersizliğine, ev içi stres ve annenin kronik yorgunluğu nedeniyle anne sütünün erken kesilmesine, annenin beslenme yetersizliğine ve bebeklerin düşük ağırlıklı doğmasına, sağlıksız fiziksel ortama ve yetersiz sağlık hizmetine neden olarak çocuk sağlığını doğrudan etkiler. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), "2002 Sağlık Raporu"nda bütün bölgelerde yoksulluk arttıkça beslenme yetersizliği oranının da arttığına ve bunun erişkin sağlığını etkileyen en önemli faktör olduğuna dikkat çekmektedir.

Yoksulluğun dolaylı etkilerinin başında da ailenin genel "tükenmişliği" ve eğitimsizliği nedeniyle çocuklarındaki hastalık bulgularını erken fark edememesi veya önemsiz bulması ve yoksulluk nedeniyle sağlık kuruluşlarına geç getirmesi veya hiç getirmemesidir. Yoksulluk çocuklardaki hastalık sıklığını arttırırken, bu kez aileler yoksulluk nedeniyle zamanında ve yeterli sağlık hizmetine ulaşamamaktadır. Resmî verilere göre toplumun %80'i sağlık güvencesi kapsamında görülse de özellikle doğuda ve kentlerin varoşlarında sağlık güvencesi oranı %50'nin altındadır.

Demir eksikliği yoksul çocuklarda sık görülen bir sorundur ve uzun süren demir eksikliğinin entelektüel gelişmeyi olumsuz etkilediği, bunun geri dönüşsüz olabileceği ve ağır demir eksikliğinin hafif derecede mental geriliğe neden olduğu bilinmektedir. Ayrıca demir eksikliğinde kaslardaki "aerobik çalışma kapasitesi" nin azaldığı ve bunun da çocuklarda yorgunluğa neden olabileceği ileri sürülmektedir (Hatun, 2002: 27).

Yoksulluğun iyi bilinen etkilerinden birisi zihinsel gelişmeyi olumsuz etkilemesinin yanı sıra çeşitli psikososyal sorunlara yol açmasıdır. Araştırmalara göre yoksul ailelerin çocuklarında "saldırganlık", "hiperaktivite" ve "huzursuzluk" sık görülen özelliklerdir. Yoksul çocuklar arasında depresyon ve intihar girişimi daha fazladır ve bu nedenle ruh sağlığı kliniklerine daha sık başvurmaktadırlar (Buğra ve diğerleri, 2005: 2)

4.3. Eğitim Hakkı (The Right to Education)

Eğitim hakkı, pek çok uluslararası belgede diğer insan haklarının ön koşulu olarak yer almaktadır. Bireylerin diğer haklarının kullanılabilmesi ve hak ihlallerine karşı mücadele edilebilmesi; bireylerin, hangi haklara sahip olduklarını ve bunları nasıl kullanabileceklerini bilmelerine ve anlamalarına bağlıdır. Bu ise öncelikle eğitim ile gerçekleştirilebilir (Anonim (e) 2010).

Eğitim çocukların yetişkinliklerinde ailelerinin yoksulluk döngüsünü kırabilmeleri için en önemli araç ve en temel sosyal haktır.

Ancak ailelerin okul masrafını karşılayamaması, ulusal kaynaklardan eğitime yeterince pay ayrılmaması, çocukların çalıştırılması, geleceğe yönelik beklentinin düşük olması ve zorunlu düzeydeki eğitimin ekonomik getirisinin az olduğunun düşünülmesi gibi nedenlerle yoksulluk çocukların eğitim hakkından önemli düzeyde yoksun kalmalarına yol açmaktadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 yılı sonuçlarına göre ilköğretim çağındaki toplam nüfusa oranı incelendiğinde, kırsal alanda yaşayan çocukların oranı yüzde 85.9, kentsel alanda yaşayan çocukların oranı yüzde 90.3 olarak saptanmıştır. Yoksul ailelerdeki eğitsel yoksunluk, çocuğun eğitim yaşantısını olumsuz yönde etkilemektedir. Çocukla aile arasındaki iletişimin zayıf olması ve çocuk gelişimi destekleyen oyuncak, kitap gibi materyallerin yetersizliği, evin fiziksel koşullarının yetersizliğinin yanında anne- babanın eğitimsiz olması, çocuklarının bilişsel gelişimini sınırlandırmaktadır. Yoksul ailelerin çocuklarının eğitime güdülenmesinin bu nedenle de düşük olduğu, çevrelerinde model olarak alacakları kişilerin olmayışının etkili olduğu düşünülmektedir (Öztürk, 2008: 49).

4.4. Korunma Hakkı (The Right to Protection)

Bu anlaşmaya taraf olan ülkeler çocuk emeğinin kullanılmasına etkin şekilde son verecek politikaların oluşumunu sağlamak, çalışma hayatına başlamak için asgari yas sınırı belirlemek ve bu yası çocukların bedensel ve zihinsel gelişimlerini tamamlamaları amacıyla yükseltmek için ulusal politikalar oluşturmak durumundadır. Anlaşma çalışma yaşamına başlama yasının zorunlu okul eğitiminin tamamlandığı yastan daha az olmayacağını hükme bağlamıştır. Bu yas anlaşma tarafından en az 15 olarak belirlenmiştir. 13-15 yas arasındaki çocukların eğitimlerine devam etmelerini engellemeyen ve sağlıklarını etkilemeyen hafif işlerde çalışabilecekleri hükme bağlanmıştır. Çocukların sağlığı, güvenliği ve ahlakını tehlikeye sokacak işlerde asgari yas 18 olarak belirlenmiştir. Yoksulluk çocukların şiddet ve sömürüye karşı korunmasız kalmalarına yol açmaktadır. Çocuk kaçakçılığı, çocuk fuhuşu, çocuk işçiliği, sokakta çalışma ve yaşama, çocuk suçluluğu, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması, anne baba bakımından yoksun olma, erken yasta evliliğe zorlanma yoksul çocukların risk altında bulunduğu konulardır. Bütün bu risklerin yetişkinlik yaşamında maddi yoksulluğu artırma riski yanında çocukları psikolojik ve fiziksel istismara açık bırakarak yoksulluğun derinleşmesine yol açtığı bilinmektedir. Ayrımcılık ve dışlanma, korunma hakkından yoksun olan çocukların karşılaştıkları ve onların toplum yaşantısına katılımı engelleyen sorun olarak belirmektedir. Toplum desteği ve etkileşimi bu çocuklarda çok yetersiz düzeyde kalarak, yaşamları için gerekli becerileri kazanmalarını engellemektedir (Öztürk, 2008: 53).

4.5. Katılım Hakkı (The Right to Participation)

Çocuklar ve ergenler hayatlarını etkileyecek kararlar alınacağı zaman görüşlerini serbestçe ifade etme ve düşüncelerine önem verilmesi hakkına sahiptir. Çocuklara kendi haklarının hayata geçmesini sağlayacak mekanizmalarda kararları etkileyebilecek katılım alanlarının sağlanması ve etkin birer birey olarak toplum hayatına katılımlarının sağlanması her çocuğun hakkıdır. Bu hak çocukların düşüncelerini özgürce ifade etmelerini, demokratik karar alma süreçlerinin her düzeyinde (belediye alt yapı çalışmaları, valilik, kaymakamlık, köy, muhülle muhtarlığı, vb) fikirlerinin

değerlendirilmesini, bilgilendirilmeyi ve sosyal hayata katılımı içerir. Yoksulluk, çocukların katılım haklarını büyük ölçüde engellemektedir. Sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, güvenli ortamda yaşam olanağı olmayan çocukların aile ve yaşanan toplulukta alınan kararlara katılım hakkının olmayacağı açıktır (Öztürk, 2008: 53; Müftü ve diğerleri, 2009).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Literatür incelendiğinde yoksulluk tanımlarında yoksulluğun ölçülmesine ilişkin daha çok teknik noktalar üzerinde durulduğu görülmektedir ve bundan hareketle dört politik nitelik şu şekilde açıklanabilir. Öncelikle yoksulluk tanımı evrensel nitelik taşımaktadır. Çocuk hakları temel bir hak olarak evrenseldir aynı zamanda bu özellik hem yoksul hem de zengin ailedeki çocuklar için de geçerlidir. Refaha ilişkin küresel çalışmalarda zengin ve yoksul ülkelerdeki çocukların doğrudan kıyaslanması konusunda bir çekingenlik olduğu görülmektedir. İkincisi, tanım yoksullukla ilişkili olmalıdır; yani çocukların yaşamındaki önemli gerçeklikleri işaret eden ve çocuk yoksulluğunun altını çizen nitelikte olmalıdır. Yoksulluk kavramında zengin ülkelerde aile geliri, gelişmekte olan ülkelerde ise beslenme, sağlık ve eğitimi içeren konulara ilişkin fikir birliğine varılmış olmasına rağmen birey ya da çocuğun kendi gerçeklikleri ile ilişkili olma konusuna çok az önem verilmektedir. Son zamanlarda çocukların bir gruba ait hissetmelerinin önemi ve sosyal dışlanma deneyimi üzerinde durularak çocuk ve sosyal dışlanmaya ilişkin araştırmalar artmıştır. Üçüncüsü, tanım güvenilir olmalıdır. Politik olarak reddedilmeyi zorlaştırıcı bir anlayışa ve popülerite derecesine sahip olmalıdır. Dördüncüsü, tanım uygulanabilir/dava edilir olmalıdır. Örneğin; devlet bebek ölümlerini çocuk haklarından bağımsız olarak görmemelidir. Bununla birlikte bebeklikteki çocuk ölümlerini önemli derecede azaltmayı ve farklı çocuk grupları arasında eşitlemeye hedefleyen iyileştirmeyi sağlamalıdır (Redmond, 2008: 65-66).

Çocuk haklarının uluslararası yapısı, çocuk yoksulluğunu azaltmada ve çocuk sağlığını iyileştirmede rol oynayan teorik ve politik bir araçtır. Bir stratejiye dayandırılan haklar yalnızca ulusal ve uluslararası hukukun değil aynı zamanda küresel yoksullukla mücadele eden küresel sivil toplumların gelişmesi için de gereklidir. Ülkelerin yasalarla kabul ettiği çocuk hakları, yoksulluğun küresel yapısı içinde ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler eşit şekilde ele alınarak uygun bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu nedenle, çocuk yoksulluğu gerçeğini belirten Çocuk Hakları Komitesi'nce verilen kılavuz uluslararası alandaki işbirliği ve faaliyetler kapsamında veya kendi yargı yetkileri içinde tüm ülkelerin sorumluluğundadır (Pemberton ve diğerleri, 2007: 307). Dolayısıyla Türkiye'nin de acil olarak yoksullukla mücadele konusunda hareket etmesi ve bir eylem programı benimsemesi ve bu eylem programını oluştururken makroekonomik politika araçlarını kullanması şarttır (Aydın, 2007: 186). Ancak, çocuk yoksulluğu söz konusu olduğunda, çocukların esenliği ve gelişimleri ile ilgili bir dizi konu gündeme gelmektedir. Örneğin:

- Sağlık hizmetlerine erişim;
- Kreş hizmetlerine erişim;
- Okul öncesi eğitim;
- İlk, orta ve yüksek öğrenim olanaklarına erişim;
- İyi beslenme ve fiziksel gelişme;
- Çocuk koruma;
- Bir aile ortamında yaşama hakkı gibi.

Bağımlı kişiler olarak çocuklar bir ailenin geçiminde ek masraf oluştururlar ve bir ailenin yoksulluğu sahip olduğu çocuk sayısı ile doğru orantılı olarak artar. Sağlık hizmetlerine maddi gücü yetmeyecek olanlara yönelik nakit destek çerçevesindeki Yeşil Kart uygulaması veya düşük gelirli ailelerin çocuklarını okula göndermeye özendirme için geliştirilmiş Şartlı Nakit Transferi sistemi Türkiye'deki etkili yoksullukla mücadele stratejilerindedir. İmkanları sınırlı ailelere yönelik gelir desteği, düşük gelirli aileler içinde en güç durumda olanlar arasında çocuk yoksulluğunu azaltmada etkili olacaktır (UNICEF, 2007).

20 Kasım 1989'da BM Genel Sekreterliği'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul ettiğinden bu yana çocuk hakları çocuk ve aile ile ilgili sosyal çalışmada bir referans kaynağı haline gelmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi sadece bireysel haklara odaklanan bir araç olarak görülmemeli aynı zamanda çocuk ve ailesi açısından hem sosyal hizmetler hem de devlet için yükümlülükleri belirten genel bir politika olarak düşünülmelidir. Toplumun yükümlülükleri ile ilgili tartışmada odak noktası çocuğun kendi kendini yönetmesinden ziyade çocuk ve aileye yönelik sosyal hizmetlerin yükümlülükleri olmalıdır. Çocuk haklarına ilişkin sosyal hizmetin günlük uygulamaları ele alındığında katılım yoluyla biçimlenen bir hak olarak algılanmakta ve bu sürece hiç şüphesiz çocuk ve ebeveynler bir arada katılmaktadır. Ancak bu durum yalnızca hakların uygulanmasını (yasal olarak uygulanmasını) değil aynı zamanda bu hakların yapısına ve içeriğine ilişkin tartışmalarda da yer almayı gerektirir. Yani katılım yalnızca yasalar yoluyla haklarını aramak değil aynı zamanda hakların içeriğini belirlemek ve bunların yapısında tartışma sürecinde yer almaktır. Sosyal çalışma ve çocuk haklarına ilişkin tartışmalarda özellikle çocukların yasal statüsünün geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Örneğin; çocukların şikâyet etme hakları ve çocukları konu alan toplantı ve yorumlara katılarak kendilerini temsil etme hakkı gibi. Çocuk hakları yasası önemli olmakla birlikte çocuklar ile yetişkinlerin haklarını arama inancıyla yani tümüyle bireysel haklar açısından sosyal problemlere çözüm arayışı içinde olma gibi sadece bir tarafın güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Örneğin; bir ebeveyn ve çocuk arasında ortaya çıkabilecek bir çatışmada yasa "kim haklı" ve "kim yanlış" karar verecektir (Roose ve De Bie, 2008: 43-45; Anonim (g) 2010).

Toplumsal sorunların sonucu ortaya çıkan güç koşullardaki çocuklar veya korunmaya muhtaç çocuklar sorunun; önemli bir boyutu SHÇEK'i ilgilendirmekte ancak diğer sektörlerle etkili işbirliğini gerektirmektedir. Sosyal çalışmacı sorunların çözümüne katkı sağlayacak çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar sosyal hizmetin fonksiyonları olan eğitici-geliştirici-tedavi-rehabilite edici kapsamında olup ayrıca sosyal çalışmacılar genel olarak çocuk refahı çalışmalarında da bizzat yer almakta ve çocuğun korunması ve güçlendirilmesine ilişkin politika oluşturmada temel görevler üstlenmektedir. Örneğin; genel olarak yoksulluk hem aile hem de çocuk yoksulluğu açısından ele alındığında bu konuda çalışan uzmanlar ailenin temel bakım veremeyeceği kadar yoksul olduğunda yaptığı inceleme, araştırmalar sonucu oluşturduğu sosyal inceleme raporları ile çocuğu ailesinden alarak devletin gözetiminde olan kurum bakımına vermektedir. Burada temel çocuk haklarından "çocuğun korunması" ve yine bu haklardan "çocuğun anne ve babası yanında yaşama" hakkı birbiri ile çelişmektedir. Bu durumda sosyal çalışmacı yasalar ve en iyi müdahalenin ne olduğu konusunda ikilem yaşamaktadır.

Bugün 600 milyon çocuk yoksulluk içinde olup yarım milyonu aşkın sayıda çocuk günde 1 dolardan az bir para ile geçinmektedir. Diğer yandan fiziksel, duygusal, zihinsel ve cinsel yönden gelişimlerini tamamlayamadığı için her türlü ihmal ve istismara açık olan çocukların kötü muameleden korunması ile ilgili olarak tüm çocukları ve özellikle yoksulluk gibi güç koşullarda yaşayan çocukları korumak ve desteklemek çağdaş toplumların ideali haline gelmiştir. Bu nedenledir ki her toplum çocukları korumak, çocuk ihmal ve istismarının önüne geçmek için yasalar oluşturmuştur. Ancak bu yasaların salt olarak uygulanması değil yasaların uzmanlar ile doğru yorumlanması gerekmektedir. Şüphesiz sosyal çalışmacıların bu konudaki yerinin ve öneminin benimsenmesi ya da kabul görerek dikkate alınması temel bir çocuk hakkı olan çocuk koruma politikaları için önemli bir araç olacaktır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Anonim (a). Asgari ücretler. (30.09.2010). www.muhasabeturk.org, adresinden alınmıştır.
2. Anonim, (b). Yoksulluk sınırı 2.757 lira. TRT Haber. (27.09.2010). www.trt.gov.tr/haber adresinden alınmıştır.
3. Anonim, (c). Çocuk hakları. (27.09.2010). http://tr.wikipedia.org/wiki/cocuk_haklari adresinden alınmıştır.
4. Anonim (d). Demokrasi, insan hakları kültürü ve çocuk hakları. (27.09.2010) www.nuveforum.net adresinden alınmıştır.
5. Anonim, (e). (2010). Türk milli eğitim sisteminde kademeler arasında geçişler, yönlendirme ve sınav sistemi. 17. Milli Eğitim Şurası Kararları, Ankara.
6. Anonim, (f). Yaşama hakkı nedir? (27.09.2010), www.delinetciler.net adresinden alınmıştır.
7. Anonim (g). Çocuk hakları ve sosyal hizmet mesleği. (30.11.2010) www.sosyalhizmetuzmani.org adresinden alınmıştır.
8. Aydın, D., (2007). Küreselleşme ve yoksulluk sosyolojik analizi (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9. Bölükbaşı, B., (2008). Türkiye’de sosyal dışlanma ve yoksulluk. (Basılmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
10. Buğra, A., Bora, A., Ekim, B., Hatun Ş., Karatay, A., Müderrisoğlu, S. ve Oruç, Y., (2005). Boğaziçi Üniversitesi sosyal politika forumu çocuk yoksulluğu çalışma grubu kuruluş bildirgesi, (ss.1-4). İstanbul
11. Canbay, T. ve Selim, S., (2010). Türkiye’de hanehalkı yoksulluğu, Ege Akademik Bakış, 10(2):627-649
12. Erdoğan, G., (2002). Türkiye’de ve dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler. İçinde C.C.Aktan (Editör) Yoksullukla Mücadele Stratejiler (ss.2-74). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları .
13. Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E., (2003). Yoksulluk ve çocuk üzerine etkileri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 46: 251-260.
14. Hatun, Ş., (2002). Çocuk hakları sözleşmesinin 13. yılında yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, (ss. 1-44). Ankara.
15. Müftü, G., Arkadaş, A., Bengü, S. ve Yavuz, Y., (2010). Çocuğun hakkı var. (28.09.2010). Uluslararası Çocuk Merkezi. www.cocukhaklariizleme.org adresinden alınmıştır.

16. Öztürk, A.B., (2008). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Keçiören örneği. (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
17. Pemberton, S., Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C., and Townsend, P., (2007). Child rights and child poverty: Can the international framework of children’s rights be used to improve child survival rates?, Plos Medicine, 4(10):e307.
18. Redmond, G., (2008). Child poverty and child rights: Edging towards a definition. Journal of Children and Poverty, 14(1):63-82.
19. Roose, R. and De Bie, M., (2008). Children’s rights: a challenge for social work. International Social Work, 51(1):37-46.
20. UNICEF, (2007). Evet deyin: Türkiye’de çocuk yoksulluğunun önlenmesi, Ankara.
21. UNICEF, (2006). Evet deyin: Çocuk yoksulluğunun önlenmesi, (ss.1-28). Ankara
22. TÜİK, (2007). Çocuk İşgücü Araştırması. T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:61, Ankara.